

RENGIMO ŠEIMAI ASOCIACIJAAdresas: Gojaus g. 1 A, Gojaus k., Rūdiškių sen., 21177 Trakų raj., tel. 8 612 86005 El. paštas: rengimas.seimai@gmail.com

2022–06-20 Nr. S-22-05

LR Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui

El. p.: teiseskt@lrs.lt**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINĖS SAJUNGOS ĮSTATYMO NR. XIVP-1694**

2022-06-20

Vilnius

Rengimo šeimai asociacija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 7 str. 1 d. ir LR Seimo statuto 147 str. 7 d., teikia šiuos pasiūlymus ir pastabas LR Seime svarstomam Civilinės sąjungos įstatymo projektui Nr. XIVP-1694 (toliau - Įstatymo projektui), kuriuo, be kitų dalykų, siekiama sureguliuoti ir teisiškai apsaugoti bendrus tarpusavio santykius kuriančių vienos lyties asmenų turtinius ir neturtinius santykius.

1. Dėl Civilinės sąjungos įstatymo projekto reguliuojamų santykių pobūdžio

Iš siūlomo projekto nėra aišku kokius - privačius ar šeiminius santykius yra siekiama sureguliuoti civilinės sąjungos institutu. Civilinio kodekso 3.28 straipsnis aiškiai nurodo, jog sudarę santuoką sutuoktiniai sukuria šeimos santykius kaip bendro gyvenimo pagrindą. O štai iš CSĮ 3 straipsnyje nurodytos civilinės sąjungos apibrėžties (“Civilinė sąjunga yra dviejų asmenų (partnerių) savanoriškas susitarimas, įregistruotas teisės aktų nustatyta tvarka, kuriuo jie siekia sukurti ir (ar) plėtoti, apsaugoti tarpusavio asmeninius santykius”) lieka aiškus šių santykių pobūdis.

Projekto aiškinamasis raštas, kuriamame remiamasi konstitucine šeimos doktrina leidžia manyti, kad projektu siekiama reglamentuoti ne bet kokius, bet šeimos teisinius santykius.¹ Lygiai

¹ <...> Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad valstybė turi pareigą ne tik nustatyti teisinį reguliavimą, kuriuo būtų sudarytos prielaidos šeimai tinkamai funkcionuoti, būtų stiprinami šeiminiai santykiai, ginamos šeimos narių teisės ir teisėti interesai, bet ir pareigą įstatymais ir kitais teisės aktais taip sureguliuoti šeiminius santykius, kad nebūtų sudaroma prielaidų diskriminuoti šeimos narių (kaip antai santuokos neįregistravusių bendrai gyvenančių vyro ir moters, jų vaikų (įvaikių), vieno iš tėvų, auginančio vaiką (įvaikį) ir kt.).

<...> Taigi, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuota teisinė doktrina suponuoja, jog bendrus tarpusavio santykius kuriančių asmenų turtiniai ir neturtiniai teisiniai santykiai privalo būti teisiškai sureguliuoti ir apsaugoti, nepažeidžiant lygiateisiškumo bei diskriminacijos draudimo principų.

tokią pačią išvadą daro ir Laisvos visuomenės institutas, remdamasis atlikta Civilinės sąjungos įstatymo turinio analize, kurioje konstatuojama, kad dauguma Civilinės sąjungos įstatymo normų yra pažodžiui perkeltos iš LR Civilinio kodekso III knygos ir kitų CK normų, reglamentuojančių šeimos teisinius santykius.² Pagal Europos žmogaus teisių teismo praktiką, civilinę sąjungą (partnerystę) sudarę asmenys sukuria šeimos teisinius santykius (Schalk and Kopf v. prieš Austriją, 2010)³

Todėl siekiant teisinio aiškumo siūloma įstatymo leidėjui aiškiai nustatyti, kokius teisinius santykius yra ketinama reglamentuoti Civilinės sąjungos įstatymu. Jei įstatymo leidėjas **ketina** laikyti civilinę sąjungą šeimos forma, tai remiantis CK 3.28 straipsnio analogija, siūlytina įstatymo 3 str. papildyti sakiniu, jog sudarę civilinę sąjungą sudarę partneriai sukuria šeimos santykius kaip bendro gyvenimo pagrindą. Tokiu atveju, turint omenyje, jog LR Konstitucija ir Civilinis Kodeksas nenumato galimybės vienos lyties asmenų bendro gyvenimo laikyti šeima, yra būtina papildyti LR Konstitucijos 38 straipsnio antrą dalį nuostata, kad civilinė sąjungą (partnerystę) sudaroma dviejų tos pačios lyties asmenų bendru sutarimu. Taip siūlytina siekiant nesukurti dviejų tai pačiai asmenų grupei taikomų institutų: asmenys, kurie nori sukurti šeimą, gali pasinaudoti santuokos institutu, todėl civilinės sąjungos institutas jiems nėra reikalingas, o asmenims, kurie nenori sukurti šeimos (*de facto* kohabitacijoje gyvenantys asmenys) civilinės sąjungos institutas taip pat yra nereikalingas, todėl vieninteliai asmenys, kuriems yra reikalingas civilinės sąjungos institutas, yra vienos lyties asmenys, t.y. tie kurie negali santuokos būdu sukurti šeimos. Registruotos civilinės sąjungos (partnerystės) institutas Europos sąjungoje atsirado ir paprastai taikomas tik poroms, kurios negali susituokti (žr. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus apžvalgą „Tos pačios lyties ir skirtingų lyčių asmenų partnerystės ir santuokos teisiniai institutai Europos Sąjungos valstybėse narėse“)⁴

O jei įstatymo leidėjas visgi **neketina** laikyti civilinės sąjungos šeimos forma, tada siūlytina Civilinės sąjungos įstatyme *expresis verbis* įtvirtinti nuostata, jog civiline sąjungą yra siekiama apsaugoti privačius tarpusavio turtinius santykius ir su jais susijusius asmeninius neturtinius santykius, o taip pat nustatyti, jog šeimos teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos civilinei sąjungai taikomos tik tada, kai šiame įstatyme tiesiogiai nurodyta ir tik tokia apimtimi, kokia yra būtina, siekiant užtikrinti partnerius siejančių privačių santykių pobūdį ir garantuoti jų apsaugą

² <https://laisvavisuomene.lt/lyginamoji-lentele-civilines-sajungos-ist-projekto-ck-iii-knygos-ir-kitu-ck-teises-normu-reglamentuojanciu-seimos-teisinius-santykius/>

³ 94 p. <...> kartu gyvenančios tos pačios lyties asmenų poros, gyvenančios stabilioje faktinėje partnerystėje, santykiai patenka į "šeimos gyvenimo" sąvoką, lygiai taip pat, kaip ir skirtingos lyties asmenų poros santykiai tokioje pačioje situacijoje.

⁴ https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=29181

Regimo šeimai asociacija laikosi pastarosios pozicijos, turėdama omenyje, jog LR Konstitucijoje įvirtintos žmogaus teisės yra prigimtinės (LR Konstitucijos 18 str.), kas, *inter alia* reiškia ir tai, jog šeima gali būti pripažįstami tik tokie ryšiai, remiasi prigintiniu lyčių papildomumu ir kurie turi savyje prokreacijos galimybę, o taip pat tai, jog nei LR Konstitucija, nei dabar galiojantis Civilinis Kodeksas nenumato galimybės vienos lyties asmenų bendro gyvenimo laikyti šeima, todėl siūlo:

Pasiūlymas 1

Papildyti įstatymo projekto 1 straipsnį nauja 3 dalimi:

3. Civilinio kodekso knygų ir kitų civilinių įstatymų normos, reglamentuojančios šeimos teisinius santykius civilinei sąjungai taikomos tik tada, kai šiame įstatyme tiesiogiai nurodyta ir tik tokia apimtimi, kokia yra būtina, siekiant užtikrinti partnerius siejančių privačių santykių pobūdį ir garantuoti jų apsaugą.

Pasiūlymas 2

Pakeisti įstatymo projekto 3 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

3 straipsnis. Civilinės sąjungos samprata

Civilinė sąjunga yra dviejų asmenų (partnerių) savanoriškas susitarimas, įregistruotas teisės aktų nustatyta tvarka, kuriuo jie siekia sukurti ir (ar) plėtoti, apsaugoti **privačius** tarpusavio **turtinius santykius ir su jais susijusius** asmeninius **neturtinius** santykius.

2. Dėl Įstatyme vartojamos partnerių sąvokos

Civilinio projekto įstatymo 24 str. siūloma nustatyti, jog kituose teisės aktuose vartojamos sąvokos ir formuluotės, tokios kaip „sugyventinis“, „sugyventinis (partneris)“, „sugyventinis, įstatymų nustatyta tvarka įregistravęs partnerystę“, „sugyventinis, kai įstatymų nustatyta tvarka yra įregistruota partnerystė“, „sugyventinis, kai partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka“ taip pat atstoja sąvoką „partneris“. Toks siūlymas yra teisiškai ydingas. Lietuvos teisėje „partneris“ šiuo metu yra vartojamas trimis prasmėmis:

- 1) asmenims (nepriklausomai nuo lyties), kurie yra sudarę jungtinės veiklos (partnerystės) sutartį pagal LR Civilinio kodekso 6.969 straipsnį, apibūdinti.⁵
- 2) asmenims (vyru ir moteriai), gyvenantiems de facto kohabitacijoje apibūdinti, t. y. kaip sąvokos „sugyventinis“ sinonimas.⁶
- 3) asmenims (vyru ir moteriai), gyvenantiems registruotoje partnerystėje, apibūdinti.⁷

Kalbant apie trečią variantą, jis yra skirtas sugyventiniams, norintiems formalizuoti savo santykius (faktinį gyvenimą kartu) per partnerystės registraciją. Tačiau Lietuvos teisinėje sistemoje registruotoje partnerystėje gyvenančiais asmenimis yra pripažįstami tik asmenys, kurie atitinka keturis kriterijus: a) yra vyras ir moteris, b) yra įregistravę partnerystę, c) gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravę santuokos, d) turi tikslą sukurti šeimos teisinius santykius įstatymų nustatyta tvarka (sudarydami santuoką).

Apibendrinus, Lietuvos teisėje įtvirtinta partnerio, formalizavusio savo santykius, sąvoka siejama su santuoka arba su ketinimu santuoką sudaryti. Civilinės sąjungos įstatymo projekto tikslas yra į Lietuvos teisinę sistemą įvesti visiškai naują partnerių sąvoką, t. y. asmenų (nepriklausomai nuo lyties), gyvenančių civilinėje sąjungoje ir neturinčių tikslo tarpusavyje sukurti šeimos teisinius santykius santuokos būdu.

Kadangi Civilinės sąjungos įstatyme numatytas partnerių statusas nėra susijęs su ketinimu ar galimybe sudaryti santuoką, yra siūlytina aiškiai apibrėžti specifinę, civilinės sąjungos įstatymu reguliuojamų teisinių santykių pobūdį atspindinčią partnerių sąvoką.

Pasiūlymas

Papildyti įstatymo projekto 3 straipsnį 2 dalimi

Partneriai - du asmenys (nepriklausomai nuo lyties) įstatymų nustatyta tvarka įregistravę civilinę sąjungą ir neturintys tikslo tarpusavyje sukurti šeimos teisinių santykių

⁵ LR CK 6.969 straipsnis nustato, jog

“jungtinės veiklos (partnerystės) sutartimi du ar daugiau asmenų (partnerių), kooperuodami savo turtą, darbą ar žinias, įsipareigoja veikti bendrai tam tikram, neprieštaraujančiam įstatymui tikslui arba tam tikrai veiklai“).

⁶ Kaip sinonimas sąvokai “sugyventinis” žodis “partneriai” yra vartojamas VI knygos dalyje, kuri kalbama apie atstovavimą nepilnamečiui sveikatos priežiūros įstaigoje, kiekvieną kartą nurodant, kad sugyventinis = partneris. LR Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo Nr. IX-785 38 straipsnyje - taip pat kalbama apie de facto kohabitacijoje gyvenančius asmenis (“asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos”)

⁷ Lietuvoje teisinis bendro gyvenimo neįregistravus santuokos (partnerystės) reguliavimas numatytas Civilinio kodekso 3 knygos XV skyriuje. Minėto skyriaus 3.229 straipsnyje numatyta, kad šio skyriaus normomis nustatomi turtiniai santykiai tarp vyro ir moters, kurie, įregistravę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravę santuokos (sugyventiniai), turėdami tikslą sukurti šeiminius santykius.

Automatinis Civilinės sąjungos įstatyme vartojamos “partnerių” sąvokos prilyginimas kituose teisės aktuose vartojamai “partnerių” sąvokai gali nepagrįstai išplėsti CSĮ numatytas partnerių teises. Toks prilyginimas, pvz. suteiks civilinę sąjungą sudariusiems asmenims teisę į pagalbinių apvaisinimą (LR pagalbinių apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimai, įsigaliosiantys nuo 2021 m. liepos 1 d.⁸, numato, jog pagalbinis apvaisinimas gali būti atliekama registruotos partnerystės sutartį sudariusiems veiksniams asmenimis.⁹). Todėl siūlytina numatyti, jog civilinę sąjungą sudariusiems asmenims kituose teisės aktuose vartojama partnerių ir sugyventinių sąvokos ir formuluotės taikomos tik tais atvejais, kai tai *expressis verbis* numato Civilinės sąjungos įstatymas ir tik šiame įstatyme numatyta apimtimi.

Pasiūlymas

Pakeisti įstatymo projekto 24 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

24 straipsnis. Įstatymo taikymas

Kituose teisės aktuose vartojamos sąvokos ir formuluotės „asmuo, įregistravęs partnerystę įstatymų nustatyta tvarka“, „asmuo, su kuriuo registruota partnerystė“, „asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis“, „partneris, kai partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka“, „partneris (kai partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka)“, „partnerystės ryšiais susijęs asmuo“, „sugyventinis“, „sugyventinis (partneris)“, „sugyventinis, įstatymų nustatyta tvarka įregistravęs partnerystę“, „sugyventinis, kai įstatymų nustatyta tvarka yra įregistruota partnerystė“, „sugyventinis, kai partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka“ ~~taip pat~~ atstoja sąvoką „partneris“ – asmenį, kurio civilinė sąjunga yra įregistruota šio įstatymo nustatyta tvarka **tik tokiais atvejais ir tokia apimtimi kuri numatyta šiame įstatyme.**

3. Dėl prigimtinės vaikų teisės turėti biologinę mamą ir biologinį tėtį užtikrinimo

⁸ LR pagalbinių apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 15-1 straipsniu įstatymas Nr. XIV-1116

⁹ Pagalbinių apvaisinimo įstatymo 5 str. 3. d.:

“Pagalbinis apvaisinimas gali būti atliekamas tik įstatymų nustatyta tvarka santuoką ar registruotos partnerystės sutartį sudariusiems veiksniams asmenims pateikus: asmens tapatybę, amžių, santuokos ar partnerystės sudarymą patvirtinančius dokumentus, medicinos dokumentus, patvirtinančius šio straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų egzistavimą, rašytinį prašymą atlikti pagalbinių apvaisinimą ir šio įstatymo 7 straipsnyje nustatyta tvarka pasirašytą nustatytos formos informuoto paciento sutikimą atlikti pagalbinių apvaisinimą.”

Visuomenėje yra daug nerimo dėl Civilinės sąjungos įstatymo projekto. Kyla abejonių, ar iš tiesų Civilinės sąjungos įstatymu yra siekiama tik vienos lyties asmenų asmeninių santykių sureguliuavimo ir nesiekama vienos lyties asmenų bendram gyvenimui suteikti šeimos teisinį statusą su visomis iš to kylančiomis teisėmis ir pareigomis, įskatant teisę reikalauti būti pripažintam partnerio vaiko tėvu/motina ar teisę reikalauti įvaikinti tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ir sutuoktiniams.

Siekiant išsklaidyti visuomenės nerimą susijusį su tuo, jog Civilinių sąjungų įteisinimas yra tik pirmas žingsnis į civilinę sąjungą sudariusių asmenų bendro gyvenimo prilyginimą santuokai, o taip pat garantuoti, jog priėmus šį įstatymą, bus užtikrinta prigimtinė vaikų teisė turėti biologinę mamą ir biologinį tėtį bei apsaugotas Civilinio Kodekso 3.3 straipsnyje įtvirtintas tėvystės ir motinystės tarpusavio papildomumo principas, siūlome LR Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui parengti ir kartu su LR Civilinės sąjungos įstatymo projektu svarstyti LR Konstitucijos pataisą, kuri įtvirtintų tėvystės ir motinystės sąsajos su biologine lytimi konstitucinį principą.

Būtent tokį kelią, siekdama reglamentuoti tos pačios lyties asmenų bendro gyvenimo santykius ir išvengti galimo santuokos ir partnerystės teisinio sulyginimo pasirinko Vengrija, kurios Nacionalinė Asamblėja, 2020 m. gruodžio 15 d. priėmė Konstitucijos pataisų įstatymą, kuriuo Konstitucijos L straipsnio 1 dalį papildė nuostata “motina yra moteris, tėvas – vyras“ (angl. the mother is a woman, the father is a man).

Šiuo metu LR teisės aktai nenumato nei tėvo, nei motinos sąvokos. LR CK 3.139 straipsnis, reglamentuojantis kilmės iš motinos nustatymą, nustato biologinį kriterijų, pagal kurį pripažįstama motinystė. LR CK 3.140 straipsnis, reglamentuojantis vaiko kilmės iš tėvo nustatymą, numato santuokinį statusą, kaip pirminį pagrindą tėvystei pripažinti. Jei vaikas gimė ne santuokoje, arba jei tėvystė yra nugincyta, tėvystė gali būti pripažinta asmens pareiškimu arba teismo sprendimu. Ši norma *expressis verbis* nesieja tėvystės pripažinimo su biologine lytimi. LR CK 3.210 straipsnio 2 dalis numato, jog teisę įvaikinti turi sutuoktiniai. Išimtiniais atvejais leidžiama įvaikinti nesusituokusiam asmeniui ar vienam iš sutuoktinių. Taigi ši norma niekaip neriboja galimybės atsirasti praktinei situacijai, kai vaiką įsivaikina *de facto* bendrą gyvenimą vedantys vienos lyties asmenys. Civilinės sąjungos įstatymo priėmimas, įteisinantis šių asmenų gyvenimą kartu, sudarys prielaidas suinteresuotiems asmenims reikalauti, jog būtų pripažinta kito asmens tėvystė, motyvuojant siekiu apsaugoti vaiko interesus ir (ar) siūlant nediskriminuoti skirtingos lyties asmenų šeimos tėvystės atžvilgiu.

Remiantis tuo, kas išdėstyta siūlome inicijuoti LK Konstitucijos 38 straipsnio šeštos dalies papildymą norma pripažįstančia tėvystės ir motinystės sąsajos su biologine lytimi reikalavimą, ją išdėstant taip:

Pasiūlymas

Pakeisti LR Konstitucijos 38 straipsnio šeštą dalį ir ją išdėstyti taip:

Motina yra moteris, tėvas - vyras. Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti.

Lygiai taip pat, siekiant garantuoti, jog priėmus šį įstatymą, bus užtikrinta prigimtinei vaikų teisė turėti biologinę mamą ir biologinį tėtį bei apsaugotas Civilinio Kodekso 3.3 straipsnyje įtvirtintas tėvystės ir motinystės tarpusavio papildomumo principas, siūlome LR Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui parengti ir kartu su LR Civilinės sąjungos įstatymo projektu svarstyti **LR pagalbinių apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608** pakeitimo įstatymą, kuriuo būtų įtvirtinta, jog pagalbinis apvaisinimas yra galima tik įstatymų nustatyta tvarka santuoką ar registruotos partnerystės sutartį sudariusiems veiksniams skirtingų lyčių asmenims

Pasiūlymas:

Pakeisti LR Konstitucijos **LR pagalbinių apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608** 5 straipsnio 3 dalį ir ją išdėstyti taip:

„Pagalbinis apvaisinimas gali būti atliekamas tik įstatymų nustatyta tvarka santuoką ar registruotos partnerystės sutartį sudariusiems veiksniams **skirtingų lyčių** asmenims pateikus: asmens tapatybę, amžių, santuokos ar partnerystės sudarymą patvirtinančius dokumentus, medicinos dokumentus, patvirtinančius šio straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų egzistavimą, rašytinį prašymą atlikti pagalbinių apvaisinimą ir šio įstatymo 7 straipsnyje nustatyta tvarka pasirašytą nustatytos formos informuoto paciento sutikimą atlikti pagalbinių apvaisinimą.”